

MOTIVACE VOLBY UČITELSKÉHO POVOLÁNÍ

Zdenka Stránská

Filozofická fakulta MU Brno

"Skutečným štěstím pro všechny žáky je dobrý učitel. Zapamatují si ho na celý život. Ale špatný učitel je horší než živelná pohroma ... jedině, co umí, je zasévat odpor nebo lhostejnost tam, kde by mohly kvést růže".

(Z knihy G. Danilova: **Nezabít Mozarta**)

Povolání učitele je beze sporu posláním, patří k jednomu z nejnáročnějších povolání, neboť učitelé spolu s dalšími vychovateli, rodiči atd. se značnou měrou podílejí na formování osobnosti mladého člověka.

Skutečnost, že naše školství v současné době prochází mnoha zásadními změnami, které se dotýkají práce samotných učitelů, ale mají i vliv na mladé lidi, stojící před jednou z vážných životních otázek - volbou svého budoucího povolání, vypovídá o aktuálnosti příspěvku, zaměřeného na motivaci výběru učitelského povolání a jeho hodnocení studenty. Vzhledem k tomu, že se již několik roků podílím na přípravě budoucích učitelů (vyučuji předmět psychologie pro učitele v rámci studia učitelské způsobilosti na filozofické fakultě v Brně) zajímalo mne, co je určujícím motivem samotného rozhodnutí k učitelskému povolání. Výsledky vycházejí z šetření, které jsme uskutečnily spolu s I. Sigmundovou se studenty Masarykovy univerzity v Brně.

Cíle výzkumu:

1. Zjistit motivaci samotné profesionální orientace zaměřené na výběr učitelství u posluchačů VŠ.
2. Zjistit, jaké jsou osobní názory a pohledy studentů na osobnost učitele a samotnou problematiku učitelského povolání (specifika, přednosti, nedostatky).

Zkoumaný soubor

Výzkumu se zúčastnilo 131 studentů MU, kteří absolvovali cyklus přednášek a seminářů z psychologie, pedagogiky a didaktiky v rámci studia učitelské způsobilosti. Z celkového počtu všech 131 respondentů bylo

zastoupení posluchačů následující: filozofická fakulta - 101 studentů (90 žen a 11 mužů), tj. 77,1%, přírodovědecká fakulta - 10 studentů (3 ženy a 7 mužů), tj. 7,63%, pedagogická fakulta - 20 studentů (6 žen a 14 mužů), tj. 15,27%. Výzkum byl tedy proveden u 99 žen a 32 mužů. Věkové rozmezí zkoumaného souboru bylo od 19 do 30 let. Průměrný věk studentů činil 20,93 let. Ve zkoumaném souboru bylo na podkladě vyhodnocení ankety zjištěno, že část posluchačů je motivována k učitelskému povolání a část nemá žádnou motivaci.

	ženy	muži	
nemotivovaní k učitelství	20	5	19,1%
motivovaní k učitelství	79	27	80,9%

Použitá metoda

Ve výzkumu byla použita námi sestavená anketa. Anketa obsahuje 22 otázek, které jsme při vyhodnocování rozřídily do 6 oddílů, z nichž každý zjišťuje specifickou oblast dané problematiky. (Studenti měli možnost odpovídat na dané otázky jednak formou výběru z několika nabízených odpovědí a jednak mohli odpovídat samostatně - bez nabízených možností k odpovědi).

Otázky byly zaměřené na následující problematiku:

1. Důvody volby učitelského zaměření (otázky č. 1,2,3,4 a 5). V tomto oddíle sledujeme, proč si studenti zvolili právě učitelství, kdy k tomu došlo a zda se opírali o nějaké zájmy či koníčky. Zařadily jsme i otázku postoje rodičů k jejich volbě.
2. Názory na specifika a stinné stránky učitelského povolání (otázky č. 7 a 8). Zde se snažíme zjistit, zda si studenti uvědomují určité zvláštnosti učitelství, ať už ve smyslu kladném či záporném.
3. Osobnost učitele (otázky č. 9,10,11 a 19). Zde měli studenti možnost vyjádřit své požadavky na učitele. Tyto požadavky se týkaly nejen vlastností osobnostních, ale i pedagogických a didaktických předpokladů každého učitele. Zjišťovaly jsme i názory na angažovanost učitele.
4. Příprava na učitelské povolání (otázky č. 6,12,13 a 14). Prostřednictvím výše uvedených otázek se snažíme zjistit názory studentů k otázce spokojenosti či nespokojenosti s přípravou na učitelství. S tím souvisí i spokojenost s výběrem VŠ, s oborem a formou studia na dané škole.
5. Osobnostní předpoklady studentů připravujících se na učitelství (otázky č. 15,16,18 a 20). U učitele se předpokládá nejen odborná způsobilost, ale i určitý vztah k dětem a také jisté organizační schopnosti. Tento oddíl se snaží zachytit dané předpoklady formou sebehodnocení každého studenta.

6. Plány po ukončení VŠ (otázky č. 17,21,22). Zjistíme, na kterém stupni školy by chtěli studenti po ukončení VŠ působit, zda jsou ochotni nastoupit kdekoli a na kterékoliv škole, či neuvažují-li o jiném povolání.

Stručné shrnutí výsledků

Vyhodnocením 1. oddílu docházíme k závěru, že volba učitelského povolání se opírá o mnoho faktorů. V odpovědích se často objevují termíny: zájem, vzor, snaha, komunikace, budoucnost.

Prvotní roli zde hraje zájem, který se postupně vyhraňuje již od základní školy a vrcholí ve 4. ročníku střední školy, kdy se mladý člověk samostatně rozhoduje o své další budoucnosti. Při výběru se opírá o své vzory, o dosavadní zkušenosti, ale také o své předpoklady a znalosti.

Zanedbatelné nejsou i zájmy a koníčky, které se v mnoha případech stávají hlavní profílací osobní orientace mladého člověka.

Povolání učitele je založeno také na každodenním kontaktu s lidmi, zejména s dětmi. A právě komunikace, kontakt, formování osobnosti, předávání znalostí a zkušeností se vyskytují v anketě velmi často. Studenti si tyto potřeby uvědomují a spojují je s pojmy jako např. nutnost, snaha, touha.

2. oddíl

Podle výsledků ankety můžeme specifiku učitelského povolání chápat ze dvou hledisek. Na jedné straně je to samotná osobnost učitele. Posluchači se ve velké míře shodují v názoru, že právě učitel se významnou měrou podílí na výchově, na formování osobnosti mladého člověka, jeho charakteru. (Zde právě hraje důležitou roli učitel-vzor nebo učitel-antivzor). Za významné považují studenti také kontakt a práci s lidmi, individuální přístup k žákům a jejich vzájemnou komunikaci.

Na straně druhé se objevuje samotná práce učitele, jeho aktivita. Zde studenti vidí specifiku učitelství v "poslání" předávat vědomosti a znalosti druhým, kvalitně připravit někoho do života, schopnost probudit u žáka zájem o obor. Obě složky (osobnost učitele - jeho práce) jsou spolu spojeny, vzájemně se prolínají. Poskytují mnoho důvodů, proč se toto povolání jeví přitažlivým pro mnohé studenty.

Posluchači si u učitelů cení zodpovědnosti za jejich práci. Studenti považují za "výhodné" v tomto povolání tvůrčí práci, možnost změny, možnost vymýšlet nové učební metody, nové formy výuky. Jiní chápou přitažlivost tohoto povolání v možnosti sebevzdělávání, vlastního obohacení - tzn. práci na sobě samém, zdokonalit sám sebe a ukázat tyto své schopnosti a znalosti.

Vedle všech těchto předností a kladných stránek však povolání učitele s sebou přináší i stinné stránky, které si studenti rovněž uvědomují: nejfrekventovanější odpovědí (47%) byla psychická náročnost učitelského povolání. S tím také souvisí "negativa" jako:

- profesionální deformace, přenášení problémů či únavy ze školy na rodinu, tendence "komandovat" členy rodiny (14%),
- velká zodpovědnost za ty, které učitel vychovává (14%),
- nedostatečné platové ohodnocení (12%),
- nedostatečné ohodnocení ze strany společnosti, rodičů, nepopulárnost povolání učitele (11%),
- náročnost na čas (10%),
- zdravotní problémy (5%),
- odborná náročnost (3%),
- dále množství administrativy, stálý dozor ve škole a v družině, špatné či nedostatečné osnovy, ztráta soukromí.

Vyhodnocením **3. oddílu** docházíme k závěru, že osobnost učitele je sledována a hodnocena studenty jednak z hlediska profesionálního a jednak si studenti všímají i osobnostních vlastností. V prvním případě si studenti u učitele cení odborných znalostí, srozumitelnosti výkladu, schopnosti zaujmout a vzbudit zájem o obor. Z osobnostních vlastností jsou nejvíce vyžadovány spravedlnost a čestnost v jednání a hodnocení žáků, přirozená autorita učitele, upřímnost a trpělivost a především individuální přístup k žákům. Všechny tyto vlastnosti jsou důvodem toho, že se učitel stává pro svého žáka, studenta vzorem, a to nejen ve škole, ale i mimo ni. Názor na spojení výchovné práce učitele ve škole a jeho společenské angažovanosti je studenty ve většině případů přijímán. Vyskytují se zdůvodnění, že člověk se pohybuje ve společnosti celý život, tudíž by se měl i společensky angažovat. Ale vše závisí samozřejmě na osobním přesvědčení a názoru. Společenská angažovanost, podle názorů posluchačů, by neměla odvádět učitele od práce ve škole.

4. oddíl se věnoval přípravě na učitelské povolání. Z výsledků ankety vyplývá, že celá polovina dotázaných vidí přípravu na učitelství jako absolutně nedostačující. Připomínky se týkají nedostatku učitelské praxe, počtu hodin pedagogiky, didaktiky a psychologie. Naopak s výběrem VŠ a s oborem je většina dotázaných spokojena. Ve svém oboru preferují možnost hlubšího poznání, sebezvzdělávání, kontaktu a práce s lidmi, dětmi.

5. oddíl sledoval osobnostní předpoklady na základě sebeposouzení a zhodnocení svých schopností a předpokladů. Z výsledků vyplývá, že např. organizační schopnosti a schopnost jednat s lidmi 48% posluchačů sebezahodnotilo jako průměrné. Potřebu sebezvzdělávání a dosažení vyšších cílů má pouze 31% posluchačů. Lepší výsledky můžeme sledovat v praktické oblasti. 80% studentů uvádí, že již má nějaké zkušenosti v práci s dětmi a 55% už dokonce někdy učilo. To znamená, že jakousi "prvotní" fázi v přípravě učitele má více jak polovina posluchačů za sebou. Na podkladě těchto zážitků se

většina z nich rozhodovala o svém profesionálním zaměření a dosavadní zkušenosti jim pomohou v další přípravě na toto náročné povolání.

Poslední 6. o d d í l je věnován plánům a vyhlídkám po ukončení studia. Z výsledků se dozvídáme, že po absolvování VŠ 49% studentů chce nastoupit do učitelského povolání. Největší zájem je o místo učitele na středních školách, kde by chtělo působit 72% všech dotázaných. Posluchači se převážně domnívají, že po ukončení studia najdou uplatnění v místě svého bydliště. V opačném případě je pouze 12% ochotno nastoupit mimo svůj okres.

Bližší popis získaných výsledků je mimo rozsahové možnosti našeho příspěvku.

Závěr

Volba učitelského povolání bývá motivována různě, pohnutky pro vyslovení přání být učitelem nebo pro skutečnou volbu studia učitelství mohou být rozmanité: od citově zabarvených, nahodilých až po jasné, rozumově uvážené a zdůvodněné. Jestliže motivy podněcují k činnosti, pak je třeba hledat, které z nich (zvláště potřeby, zájmy, ideály apod.) působí jak na projevené přání, tak přímo na volbu učitelského povolání. Kvalita (druh) těchto motivů, zájmů může ovlivňovat jednak studium pro přípravu povolání, jednak také vlastní působení v povolání a žádoucí efektivitu tohoto působení. Má-li motivace nahodilý charakter, může to vést k rozčarování, jakmile se student setká s konkrétními podmínkami učitelské práce, např. už při pedagogické praxi. Je možno připustit, že i jasně převažující neadekvátní motiv volby studia (např. perspektiva dlouhých prázdnin, zdánlivě krátké denní pracovní doby) může jako trvalý zájem během studia a dále pak ve vlastním zaměstnání ochabnout nebo se změnit v zájem hodnotný a adekvátní.

PhDr. Zdenka Stránská
Psychologický ústav, Filozofická fakulta MU Brno
A. Nováka 1
660 88 Brno

Příloha

ANKETA K MOTIVACI VÝBĚRU UČITELSKÉHO POVOLÁNÍ

Pro naši výzkumnou práci potřebujeme od vás několik informací, které jsou zahrnuty do tohoto anketního listu. Otázky si pozorně přečtěte a odpovědi rozvažte. Odpovídejte upřímně tak, jak to odpovídá skutečnosti. Jinak by neměl průzkum význam. Za pozornost a péči, kterou vypracování věnujete, vám děkujeme.

VŠ, obor:jméno:.....

absolvovaná SŠ:věk:.....

1. Proč jste si zvolil(a) studium učitelství?

(odpovědi zakroužkujte)

- a) má budoucnost
- b) je pohodlné
- c) je jednoduché na práci
- d) líbí se mi, zajímá mě to
- e) toto povolání dělá někdo, koho si vážím, mám rád(a)
- f) protože mě někdo přesvědčil
- g) protože mi to někdo zařídil
- h) protože jsem se jinač nedostal(a)
- i) z jiných důvodů (vypíšte je):.....

2. Kdy jste se pevně rozhodl(a) pro učitelství?

3. Kdo nebo co vaši volbu ovlivnilo?

4. Opíral(a) jste se při výběru o své zájmy, koníčky? Jestli ano, o jaké?

5. Jaký byl postoj rodičů k vaší volbě?

6. Co vás přitahuje na oboru, který jste si vybral(a)?

7. V čem vidíte specifiku učitelského povolání? V čem je pro vás toto povolání přitažlivé?

8. Znáte také stinné stránky tohoto povolání? A jaké?

9. Kterých vlastností si u učitele nejvíce ceníte?

- a) z didaktických vlastností:
- b) z pedagogických vlastností:
- c) z osobnostních vlastností:

10. Čeho by se měl učitel především vyvarovat?

11. Měl(a) jste mezi učiteli nějaký vzor? Jestli ano, co bylo důvodem toho, že vzorem pro vás byl právě on?
12. Jestli byste měl(a) možnost znovu se rozhodnout pro VŠ, vybral(a) byste si:
 - a) obor, který studujete nyní
 - b) obor, který jste si původně zvolil(a)
 - c) studoval(a) byste zcela jinou VŠ
 - d) studoval(a) byste zcela jiný obor
 - e) vůbec byste nestudoval(a) VŠ
13. Jaká je vaše současná spokojenost s oborem, který jste si vybral(a)?
14. Myslíte si, že současný systém studia vás dostatečně připravuje na vaše budoucí povolání? Jestli ne, v čem byste provedl(a) změnu?
15. Chcete ve svém oboru dosáhnout i vyšších cílů (např. doktorát)? A jakých?
16. Učil(a) jste už někdy?
17. Na kterém stupni školy byste chtěl(a) vyučovat?
18. Jaké máte organizační schopnosti a schopnosti jednat s lidmi?
 - a) výborné
 - b) velmi dobré
 - c) průměrné
 - d) spíše menší
 - e) malé, bývám neúspěšný(á)
19. Co soudíte o spojení výchovné práce učitele ve škole a jeho společenské angažovanosti?
20. Máte nějaké zkušenosti z práce s dětmi? Jestli ano, jaké?
21. Myslíte, že po dokončení studia bude potřeba učitelů vaší aprobace na školách v místě vašeho bydliště či okresu? Jestliže ne, nastoupíte do učitelské služby kdekoliv a na kterékoliv škole?
22. Uvažujete o tom, že po ukončení studia budete vykonávat jiné povolání než učitelské? Jestliže ano, v které oblasti byste se chtěl(a) realizovat?